

וכן משמע מפשטות דברי הרי"ד בפסקיו (יד. טו:), שאין חילוק בין חלב שנוצר קודם הפדיון או לאחריו. הגר"י מרצבך (שם) יישב לפי דרכו את השמטת הרמב"ם איסור חלב-פסולי המוקדשין – שכיון שאיסור חלב נובע מכך שנוצר קודם הפדיון, וזה משום שדם נעקר ונעשה חלב והרי הדם היה עוד קודם פדיון, על כן הרמב"ם שאינו פוסק דם נעקר ונעשה חלב, אין כאן 'חלב'. וגם החלב שבכחל, לפי פסק הרמב"ם בהל' טומאת אוכלין, אין עליו דין חלב – לכן להלכה אין מקום לאיסור חלב. והוא עצמו הרגיש (בהערה שבשוליים) בדוחק היישוב, לדחות על סמך זה הלכה מפורשת בכמה מקומות. וכתב שנראה יותר שהרמב"ם כלל איסור חלב באמרו 'אין לך הנאה אלא משעת זביחה'.
 ושמא יש לומר שהרמב"ם למד שלפי ה'איכא דאמרי' אין איסור חלב, כי הפסוק אינו מדבר אלא בגוף הבהמה שלא יהא בה התר אלא משעת זביחה, ואין מדובר כלל על חלב. אלא שמכל מקום יש איסור בחלב שנוצר מוקדם כדין ולד, וזה כלול באיסור של חלב הקדש, שאינו דין מיוחד בפסוה"מ, ואעפ"י שנחלב אח"כ לא נפקע איסורו כנ"ל. והוא הדין לביצת הקדש. ואין להקשות מסתימת הסוגיא לעיל ו, שיש איסור חלב בפסוה"מ – שבלאו הכי אותה סוגיא אינה מיושבת עם ה'איכא דאמרי', שהרי לא"ד אין פסוק מיוחד לאסור חלב, ואין לשמוע מכאן שחלב חולין מותר.
 וע' גם בתוספתא (בכורות ב,ג) שלא הזכיר כלל איסור חלב.

'בין לפני פדיון בין לאחר פדיון הגוזז והעובד בהן סופג את הארבעים'. אף על פי ש'תזבח ולא גיזה' הוא לאו הבא מכלל עשה ואין לוקים עליו – כאן לוקים מפני שהחזירו הכתוב לאיסור הראשון, כמו קודם שהומם שנאסר משום לא תעבד... ולא תגז, כלומר רק זביחה התרתית לך בבעל מום ולא גיזה ועבודה (עפ"י תוס' לעיל ע"א ד"ה ואהני; ביצה יב. ד"ה השוחט; תוס' וש"ר חולין צט. וע' משנה למלך מעילה א,ז).

דף טז

זהשוחטן בחוץ פטור. רב הונא מתני חייב ומוקים לה בדוקין שבעין. לפרש"י ז"ל ציטוט זה הוא חלק נוסף מן הברייתא המובאת לעיל.
 – 'וזה זר מאד' שיפסיק הגמרא לפרש הברייתא טרם סיומה. ועוד, אין המשך לברייתא. ועוד, בתוספתא בכורות קטע זה אינו מובא (וע' בפירוש רבנו גרשום).
 ונראה בבירור שהדברים מוסבים על משנתנו, ולפני הגמרא היתה הגרסה בסיפא, בשקדם הקדשם למומם 'זהשוחטן בחוץ פטור' [וכן היתה הגרסה לפני הרמב"ם בפירוש המשנה]. ורב הונא מתני 'חייב' שהרי התנא בא להשמיענו דבר והיפוכו, ומעמיד בדוקין שבעין וקרבי עקיבא. וקבעוה תנאים את גרסת רב הונא במשנה [כמו שיש כיוצא בזה בזבחים קיד:]. 'ואין ספק בזה כלל'.
 [ור' אלעזר (לעיל יד:)] החזיק בסיפא בגרסת 'פטור', ולעומת זאת ברישא היה שונה 'חייב', וכמו שנתבאר שם] [משך חכמה שופטים יז,א].

'ליפרקה – לא אלימא למיתפס פדיונה'. רצה לומר, כיון שחלה עליהן קדושה קלושה של איסור פסולי-המוקדשין, בקדושה כזו לא נאמר דין פדיון (חזו"א).

'מנין לתמורת פסולי המוקדשין שמתה, תלמוד לומר ממעלי הגרה... מנין לחמש חטאות מתות תלמוד לומר ממפריסי הפרסה'. סימן הטומאה של מעלי הגרה הוא שאינם מפריסי פרסה, והרי זה סימן חיצוני הניכר – לפיכך ריבו מזה תמורת פסולי המוקדשין שמומם ניכר [כי על מום שבסתר אינו

נפדה]. ואילו מפריסי הפרסה, סימן טומאה שלהם הוא שאינם מעלים גרה, והוא סימן שבסתר – הלכך מרבה מזה חמש חטאות המתות; מתו בעליה, נתכפרו, ולדה ותמורתה – שאין פסולם ניכר (משך חכמה שמיני יא, ד).

זאי מהילכתא הוה אמינא היכא דעבד איקרי ואכל מהני חמש חטאות איסורא איכא לאו ליכא, קמשמע לן דאיכא לאו. משמע שגם לולא דרשת הכתוב, היה איסור (דאורייתא) באכילת חטאות המתות. וכבר עמדו על מקור איסור זה, הלא אין בחטאות המתות מעילה דאורייתא (מעילה ג), וא"כ יש לומר שפקעה קדושתן והרי הם כחולין. וגם לפי הדעות הסוברות שקדשים שמתו אסורים בהנאה מן התורה כשם שפסולי המוקדשין אסורים בשאר הנאות מלבד אכילה (כן כתב מהריט"א להלן פ"ה. וע' במובא בחולין פה) – מנין שאם שחטן אסור לאכלן, כפסולי המוקדשין (ע' בשו"ת פרי יצחק ח"ב סו"י לד).

ולכאורה נראה שבהלכה עצמה שנאמר בה שדינן במיתה, נכלל בזה איסור הנאה בחייהן, שאין המיתה יעוד ומצוה עד שתאמר שלאחר מיתה נעשתה מצוותן ויותר, אלא להפך, המיתה היא תוצאה מן האיסור, והאיסור לא פקע במיתה, וכשאר איסורי הנאה הנקברים (שו"ר מובא כן בשם אחיעזר יו"ד ג, ט וחזו"א. וע"ע יוסף דעת הוריות ו.1).

על גוף הצריכותא של הלכה וקרא – ע"ע בשו"ת דובב מישרים ח"א לד.

מבואר כאן שדבר האסור מהלכה למשה מסיני, אין בו איסור 'לאו' או 'עשה'. הלכך הנשבע על דבר האסור מהלכה – שבועתו חלה, ואין אומרים 'מושבע ועומד הוא מהר סיני' כנשבע על דבר המפורש בתורה (עפ"י פרי מגדים ראש הפתיחה הכוללת).

'לאקושי דבר הבא ממעלי גרה לדבר הבא ממפריסי הפרסה, מה להלן במיתה אף כאן במיתה'. מבואר כאן שלמדים מהלכה למשה מסיני בהקש. ונחלקו בדבר תנאים במקום אחר (מכות יא. וברש"י [ובשו"ת הריב"ש החדשות יז] – האם מקישים ספר תורה לתפלין לתפרו בגדיין. וכאן שונה שההקש כולו בא רק להלכה). ואף על פי שבשאר מידות אין למדים מהלכה, ההיקש שונה שהריהו כמפורש בתורה (עפ"י צל"ח ביצה ז: ועוד. ויש להעיר שכאן אינו אלא דרש מיתור הכתובים, ומ"מ הקיש הכתוב את שני הדברים הבאים מהדרש).

(ע"ב) 'ולדותיהן פטורין' – כלומר אף אותן ולדות שלאחר חלוקה שכבר זכה בהן ישראל לחלקו, פטורים מן הבכורה (לכשילדו), כיון שמשועבדות לנכרי לפרעון חובו. אבל ולדות שעדיין לא חילקו – אין צריך לומר, שהרי יש כאן שותפות נכרי ממש (בית מאיר).

'אמר ליה אביי: דקביל עליה אונסא וזולא צאן ברזל קרית ליה?'. יש לפרש דעת אביי, שהנותן קבל עליו אונס כגון לסטים מזויין או אם יוזלו כל זמן שהם קיימים, אבל אם מתו או הוקרו – ברשות מקבל הם ומשום כך נקראים 'צאן ברזל' (עפ"י רמב"ן ב"מ ע. וקרוב לזה בריטב"א).

זוהכא גבי בכורה היינו טעמא, דאילו אתי עובד כוכבים בעי וזוי ולא יהיב ליה – תפיס לה לבהמה, ואי לא משכח לה לבהמה – תפיס ולדות דידה, והרי יד עכו"ם באמצע...'. יש מי שהקשה, אמנם יש לנכרי זכות לגבות את הבהמה בחובו, וכאילו התנה תנאי מפורש בשעת המכירה שאם לא ישלם לו

דמים יוכל ליקח הבהמה – אך אם לבסוף קיבל את דמיו הלא נתברר למפרע שהבהמה היתה קנויה לישראל מלכתחילה, ומדוע אינה חייבת בבכורה?
 וחידוש, שדין מיוחד הוא בבכור כיון שקדושתו נקבעת בלידה מדין התורה, צריך שיהא מבורר בשעת החלות, כי דין התורה לא יחול בתנאי ובספק [ומקור הדבר נראה מדרשה שדרשו (להלן נז.) 'מה בנך בברור לך אף צאנך ובקרך בברור לך' ע"ש]. וכיון שהדבר היה נתון בספק שמא לא ישלם ויגבה הלה את הבכור – לא נתקדש [ולא משום ההלכה הכללית 'אין ברירה' – אלא דין מסוים הוא בבכור כאמור]. ולפי זה יצא דין חדש; הלוקח מנכרי בהמה על תנאי, ועדיין לא נתקיים התנאי בשעת הלידה אלא לאחר מכן – אינו קדוש בבכורה כיון שבזמן הלידה לא היתה קדושה מבוררת (עפ"י זכר יצחק ח"ב כד).

דף יז

'איכא דאמרי הן וולדותיהן פטורין. תיבתא...'. ללשון זו הגרסה במשנתנו 'הן וולדותיהן'. או שמא ברייתא היא (כן כתב מהריט"א בשם הרא"ש. וכן נראה מדברי התוס' ד"ה טעמא. חזו"א יט,ה).

'רב אשי אמר: כגון שיש בו מקצת סימנין...'. לדברי רב אשי לא נחלקו ר"מ וחכמים על רחל בת רחל בת עז, או רחל בת עז בת רחל. וכתב הבית-יוסף (י"ד שטו) שלכך הרמב"ם השמיט זאת, כי פסק כרב אשי ולדעתו לכולי עלמא אין אלו נחשבים כ'נדמה'. ודלא כמו שפסקו הרא"ש והרמב"ן (והטור שם) לפטור.

ואולם יש אומרים להפך; שלדעת רב אשי פטור לכו"ע כי גם אלו בכלל 'נדמה', ולכך השמיט הרמב"ם כי גם הם נכללים במה שכתב 'רחל בת עז'.

'ממתניתין דקתני רחל בת עז – אין להכריע כלום, דמשנתנו עיקר דין נדמה קתני, וכל שרש יש לו ספיקות שלא נתפרשו במשנה, ואם היה דעת הר"מ להכשיר – גם כן היה לו לפרש [אלא הר"מ היה מסור לקצר בכל מאי דאפשר כדי להספיק לכלול כל שרשי תורה שבעל-פה שהיא עבודה בלתי טבעית בכח אנושי רק שניתן מתנה למי שזכה לכך וכדתנן בלומד תורה לשמה] (לשון החזו"א בכורות יט,ט).

א. כן הכריע שם החזו"א להלכה שכל שנשנתנה פעם אחת, כל הדורות הבאים הרי הם בכלל 'נדמה', בין לקולא – לענין כלאים שאינו אסור אלא מדרבנן [כ"ד הרמב"ם, כפי' הכס"מ. והגר"א כ' שמשמע בגמרא שאסור מן התורה], ולענין בכורה שאינו קדוש. בין לחומרא – שפסול לקרבן, וכן לציצית. וכן כתב בלוקטי הלכות שגם להרמב"ם פטור. וכן מובא (בכף החיים ט,ג) מ'עולת תמיד' שצמר רחל בת רחל בת עז פסול לציצית.

וע' בגליון מהרש"א שטו,ה. וע"ע באורך בחדושים ובאורים ב,ג.

ב. מש"כ שאין לדייק מלשון המשנה לחייב רחל בת רחל בת עז, נראה שיש מקום לדייק לפטור כרבנן (כן כתב בספר חדושים ובאורים ב,ג), שלא אמרו רחל בת עז אינו בכור [כמו לענין אנדרוגינוס להלן מא.]. אלא 'פטורה מן הבכורה' – לשון זו משמע שהבן שיוולד לה אינו מתקדש בקדושת בכור, הרי משמע שגם בן נדמה פטור.

ג. עוד בענין צמר נדמה וכלאים – ע' במובא בכ"ק עח.

'מודה ר' מאיר בשעיר של ראש חדש דבעינן בן שעירה...'. ומה שחייב בבכורה ברחל בת עז בת רחל, והלא אינו ראוי להקרבה – היינו שקדוש לענין נתינה לכהן בלבד אבל אינו קרב. ונראה שאינו נחשב בעל-מום, ואעפ"י שאינו דומה לאמו – כיון שהוא כשאר בני מינו, ואמו היא